

Uluslararası
Çalışma
Örgütü

► Çalışma yaşamında bakım

Toplumsal cinsiyet açısından daha adil
bir çalışma yaşamı için bakım izni ve
hizmetlerine yönelik yatırımlar

ILO tarafından yayınlanan “Çalışma Yaşamında Bakım: Toplumsal Cinsiyet Açısından Daha Adil Bir Çalışma Yaşamı için Bakım İzni Politikaları ve Bakım Hizmetlerine Yönelik Yatırımlar” başlıklı rapor dünya genelinde annelik koruması, babalık, ebeveynlere yönelik ve diğer izin politikaları gibi bakım politikalarına ve çocuk bakım ve uzun süreli bakım hizmetlerine ilişkin ulusal kanun ve uygulamaları özetlemektedir. ILO tarafından 185 ülkenin kanunlarının taranmasından elde edilen sonuçları içeren bu rapor, bir yandan geçtiğimiz on yılda tüm dünyada kaydedilen ilerlemeleri gözden geçirmekte, diğer yandan da dünya genelinde aile sorumlulukları taşıyan milyonlarca işçiye korunma ve destekten yoksun bırakan süregelen ve önemli yasal açıkları değerlendirmektedir. Bu değerlendirmede ise kıyaslama ölçütü olarak, analığın korunması ve aile sorumlulukları olan işçilere ilişkin ILO Sözleşme ve Tavsiye Kararları başta olmak üzere, ilgili uluslararası çalışma standartlarının gerek ve ilkeleri kullanılmaktadır. Serbest çalışanlar, kayıt dışı ekonomide çalışanlar, göçmenler, evlat edinen ve LGBTQI+ üyesi ebeveynler gibi en sık dışlanan işçilerin de dikkate alındığı rapor, daha iyi ve toplumsal cinsiyet açısından daha eşit bir çalışma yaşamını oluşturma için çığır açıcı bir yolu ve **bakım ekonomisine yönelik yatırımlar** konusunda daha geniş uluslararası gündemin en önemli parçasını oluşturacak dönüştürücü bir bakım politikaları paketine yatırım yapma çağrısıyla sona ermektedir.

Rapordan sekiz ana mesaj ve bulgu çıkarılmıştır:

Doğum izni evrensel insan ve çalışma haklarından biri olmasına rağmen hala uygulanmamaktadır

Ücretli ve iş korumalı doğum izni ve anne ve çocuğa yönelik yeterli sağlık hizmetleri kadınların ve çocuklarının yaşamı, sağlığı, güvenliği ve ekonomikaçından tatmin olması için son derece önemlidir. Aynı zamanda bakma ve bakılma hakkının ve çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin ön koşuludur. 2021 yılında, ILO tarafından taranan 185 ülkenin neredeyse hepsinin mevzuatında doğum iznine ilişkin yasal hükümler vardır. Elde edilen bulgular, ülkeler, ve nerede çalıştıklarına bağlı olarak kadın işçi grupları arasında ILO’nun 2000 tarihli ve 183 sayılı Analığın Korunması Sözleşmesi’nin gereklerine uyulması bakımından farklılıklar olduğunu göstermektedir. ILO standartları en az 14 hafta süreli doğum izni

zorunlu tutmakta, anneye istirahat ve iyileşme için yeterli zamanın tanınması için bu süreyi en az 18 haftaya çıkarmayı önermektedir. 2021 yılında, 120 ülkede doğum izni için verilen süre en az 14 haftadır. Ayrıca, dünya genelinde her 10 potansiyel anneden¹ 3’ünün yaşamakta olduğu 52 ülke ILO’nun 18 haftalık standardını karşılamakta veya bu süreyi aşmaktadır. 2011 yılından beri 23 ülke daha ILO’nun 14 haftalık standardını yerine getirmiş veya bu süreyi aşmıştır; bu durum, uluslararası çalışma standartlarının anneliğin korunmasına ilişkin ILO Sözleşmelerini onaylamamış ülkelerde bile ne kadar ilham verici rol oynadığını göstermektedir. Bununla birlikte, 64 ülkede doğum izninin süresi hala 14 haftanın altındadır, yani tüm dünyada her 10 potansiyel anneden 3’ü, doğum yaptıktan sonra dinlenmek ve iyileşmek ve yeni doğan bebeğine bakmak için yeterli izin hakkından yoksun bırakılmıştır.

Doğum izni uyarınca ödenen parasal yardımlar, özellikle kayıt dışı ekonomide çalışan kadınlar için, annenin ve çocuğunun sağlıklı, yoksulluk ve sıkıntıdan uzak olmasını sağlamaya yetecek miktarda olmalıdır. ILO standartları parasal yardımların kadının önceki kazancının en az üçte ikisi (%67’si) kadar olmasını gerektirmekte, mümkün olduğunda ise %100’üne kadar artırılmasını önermektedir. 2021 yılında, tüm dünyada önceki kazancın %67’si tutarında ücret ödenen doğum izninin ortalama süresi 18,0 haftadır. Bu rakam, 2011 yılından beri 3,5 haftalık artışı yansıtmaktadır. Dünya genelinde 123 ülkede tam ücretli doğum izni verilmekte, her 10 potansiyel anneden 9’u ise bu ülkelerde yaşamaktadır. 2011 yılından beri 10 ülkede doğum iznine ilişkin parasal yardımların tutarı artırılmıştır. 13 ülkede doğum izni uyarınca ödenen parasal yardımların tutarı önceki kazancın üçte ikisinden az olmakla birlikte, 3 ülkede ise doğum iznine ilişkin hiçbir ücret ödenmemekte veya böyle bir izin verilmemektedir.

Annelik koruması hem kamu yararı hem de kolektif bir sorumluluktur. ILO standartları gereğince işverenler doğum iznine ilişkin doğrudan giderlerden bireysel olarak sorumlu tutulmamalı ve bu parasal yardımlar zorunlu sosyal sigorta veya kamu fonlarından, veya sosyal sigorta yardımı almak için uygun bulunmayan kadınlara yönelik primsiz sosyal yardım şeklinde temin edilmelidir. 2021 yılında, potansiyel annelerin üçte ikisinden fazlası doğum iznine ilişkin parasal yardımların sosyal koruma aracılığıyla finanse edildiği ülkelerde yaşamaktadır.

Bununla birlikte, 45 ülkede ilgili kanunlar doğum izni giderlerinin işverenler tarafından tam olarak karşılanmasını gerektirdiğinden, her 10 potansiyel

1 “Potansiyel anneler”, üreme çağındaki kadınlar anlamına gelmektedir. Bu raporun amaçları doğrultusunda, “üreme çağındaki kadınlar”ın 15-49 yaş grubunda olduğu varsayılmaktadır.

anneden 2'si hala yetersiz koruma ve ayrımcılık riski altındadır. 2011 yılından beri yalnız 8 ülke, işvereni sorumlu tutan sistemlerden sosyal sigorta veya karma sigorta sistemlerine geçmiştir.

Genel olarak, 185 ülkenin 98'i 183 sayılı ILO Sözleşmesi'nin üç temel gereğine uymaktadır. Her 10 potansiyel anneden 7'si (1,2 milyar kadın) bu maddelerden yararlanmaktadır. Bununla birlikte 82 ülke, ILO'nun doğum iznine ilişkin standartlarından en az birini karşılamamakta, **dolayısıyla 649 milyon kadına sağlanan annelik koruması yetersiz kalmaktadır.** 2011 ve 2021 yılları arasında hukuk reformları son derece ağır işlemiştir ve yalnız 18 ülke, doğum iznine ilişkin kanunlarını ILO standartlarına uyacak biçimde iyileştirmiştir. Reformlar şimdiki hızıyla sürerse, incelenen 185 ülkede **asgari doğum izni haklarını elde etmek en az 46 yıl alacak** ve SKA'ların 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi tehlikeye girecektir.

Ücretli ve iş korumalı doğum izni hakkı özellikle kırılgan gruplarda ve kayıt dışı ekonomide yer alan kadınlar olmak üzere, tüm kadınlar için güvence altına alınmalıdır. Ancak **doğum iznine ilişkin hükümlerin bazı kategorilerdeki işçileri kapsayıcılığı özellikle düşüktür.** 2021 yılında, 81 ülkede, serbest çalışan kadınlara yönelik doğum iznine ilişkin parasal yardımlar zorunlu kapsam altındadır. Yani 496 milyon serbest çalışan kadın doğum iznine ilişkin parasal yardımların yeterli düzeyde temin edilmediği ülkelerde yaşamakta, bu kadınların büyük bölümü ise kayıt dışı ekonomide çalışmaktadır. Buna ek olarak, hemcinsiyetle birlikte olanlar da dahil olmak üzere, evlat edinen ebeveynlere eşit doğum izni hakkı tanıyan ülkelerin sayısı yalnız 52'dir, ve her 10 potansiyel ebeveyninden yalnız 2'si bu ülkelerde yaşamaktadır.

Doğum izni hakkının hayata geçirilmesi için, istihdamın korunması ve ayrımcılık gözetilmemesi zorunludur. 2021 yılında, 13 ülke dışında ülkelerin birçoğu annelikle ilgili olarak hukuka aykırı işten çıkarılmaya karşı korumayı zorunlu tutmaktadır. Bununla birlikte, 83 ülkede doğum döneminin tamamı boyunca istihdam koruması güvence altına alınmamaktadır; bu durum ise her 10 potansiyel anneden 5'ini ayrımcılığa dayalı işten çıkarılma riski altında bırakmaktadır. 2021 yılında, (her 10 potansiyel anneden 5'inin yaşadığı) 89 ülke, doğum izninden sonra aynı veya eşdeğer pozisyona dönme hakkını güvence altına almaktadır. Dünya genelinde her 10 potansiyel anneden yalnızca 1'i hamilelik testlerinin açıkça yasaklandığı 24 ülkede yaşamakta birlikte, 2011 yılından bu yana 26 ülkede bu tür testlere ilişkin açık veya örtük yasaklar getirilmiştir.

Babalık izni, erkeklerin bakım hak ve sorumluluklarını gerçekleştiren temel ögedir

2021 itibarıyla, ILO tarafından taranan 185 ülkeden 115'i babalık izni hakkı tanımaktadır; geçtiğimiz on yılda ise 33 ülke daha bu hakkı tanımıştır. Bu durum her 10 potansiyel babadan² 4'ü babalık izni verilen ülkelerde yaşadığını ifade etmekte ve erkeklerin bakıcı rollerinin daha fazla tanındığını göstermektedir. Bununla birlikte, **potansiyel babaların neredeyse üçte ikisi (1,26 milyar erkek) babalık izni hakkının olmadığı ülkelerde yaşamakta** ve yeni doğan bebekleriyle bağ kurmalarına yönelik eşsiz fırsatları kaçırmaktadır.

Dünya genelinde, babalık izni yetersizdir: Babalık izninin süresi dünya genelinde ortalama 9 gün (1,3 hafta) olmakla birlikte bölgeden bölgeye önemli farklılık göstermektedir. Anneler (18 hafta) ve babalar (1,3 hafta) için verilen ortalama izin süreleri karşılaştırıldığında, dünya genelinde 16,7 haftalık "cinsiyete dayalı izin açığı" mevcuttur. Ayrıca tüm dünyada, her 10 potansiyel babadan yalnızca 1'i en az 10 gün süreli babalık izni verilen ülkelerde yaşamaktadır. Bununla birlikte, 2011 yılından bu yana, annelik ve babalık izinleri arasındaki süre açığını azaltmaya yönelik yavaş ama tutarlı bir eğilim gösterilmekte olup babalık izni verilen 16 ülkede bu iznin süresi uzatılmıştır.

Babalık izni de hem kamu yararadır hem de kolektif bir sorumluluktur. Sosyal koruma (sosyal güvenlik) hakkında süregelen tartışmaların ikinci oturumuna ilişkin ILO Kararı (ILO, 2021e), toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı sosyal koruma sistemleri kapsamında üye devletleri annelik, babalık ve ebeveyn izni sırasında gelir güvenliğini teşvik etmeye çağırılmaktadır. Dünya genelinde 13 ülke hariç olmak üzere, mevcut olduğunda, babalık izni ücretlidir. Ancak yalnız her 10 potansiyel babadan 3'ünün yaşadığı 81 ülke, önceki kazancın %100'ü tutarında ödeme yapmaktadır. Düşük ücretli babalık izni ise babaları bu izni kullanmaktan caydırmakta, ebeveynler arasında ücretsiz bakım işlerinin paylaşımında eşitsizliği kalıcılaştırmaktadır.

Babalık iznine ilişkin giderlerin yükünün işverenlere ait olduğu ülkelerde, yani 102 ülkeden 61'inde, ikame gelir düzeyleri de daha düşük olma eğilimindedir. 2011 yılından bu yana altı ülke, babalık iznine ilişkin parasal yardımları sosyal koruma ile finanse etmeye başlamıştır.

Hiçbir ayırım yapılmaksızın tüm babalar, babalık izni hakkına sahip olmalıdır. Ancak, tıpkı doğum izninde olduğu gibi, **bazı işçi kategorileri babalık iznine ilişkin hükümlerin kapsamının**

Potansiyel babalar², üreme çağındaki erkeklerin anlamagelmektedir. Buraporun amaçları doğrultusunda, "üreme çağındaki erkekler" in, kadınlar" ile aynı şekilde, 15-49 yaş grubunda olduğu varsayılmaktadır

büyük ölçüde dışında tutulmaktadır. Serbest çalışan erkekler babalık iznine ilişkin parasal yardım açısından eşit hak tanıyan ülkelerin sayısı yalnızca 30'dur; bu erkeklerin birçoğu ise kayıt dışı ekonomide çalışmakta, dünya genelinde her 100 serbest çalışan erkekten yalnız 4'ü bu 30 ülkede yaşamaktadır. Buna ek olarak, yalnız 42 ülkede evlat edinen babalar için babalık izni düzenlemeleri mevcut olup bu ülkelerde her 10 potansiyel babadan yalnızca 1'i yaşamaktadır. Ayrıca, yalnız 20 ülke hemcins ebeveynlere yönelik eşit babalık izni hakkı tanımaktadır. Ancak artan sayıda ülke ve işletmede LGBTQİ+ bireylerin insan haklarını destekleyen, koruyan ve yerine getiren önlemler alınmaktadır.

Babaların bu hakka sahip olduğu durumlarda bile, **babalık izni haklarını kullanma oranı oldukça düşüktür.** Politikaların tasarımı ve toplumsal cinsiyete dayalı normlar dönüştürülerek babalık izni erkekler için daha cazip hale getirilebilir; örneğin sekiz ülkede olduğu gibi zorunlu babalık izni uygulanabilir, ve erkeklerin bakıcılık rolünü üstlenmesinin önemi hakkında farkındalığı artırmaya yönelik halk kampanyaları başlatılabilir.

Babalık izniyle ilişkili istihdamı koruma ve ayrımcılık gözetmeme uygulamaları ile babalık izninin kullanım oranı artırılabilir, ancak buna yönelik düzenlemeler hala son derece dağınıktır. 2021 yılında, babaları, babalık iznini kullandıkları için hukuka aykırı biçimde işten çıkarmaya karşı koruyan kanunların olduğu ülke sayısı 55'tir, yani dünyada her 10 potansiyel babadan yalnız 1'i bu korumadan yararlanmaktadır. Ayrıca 36 ülkede, işten çıkarma gerekçelerinin babalık izniyle ilgisiz olduğunu kanıtlama yükümlülüğü işverene ait olup her 100 potansiyel babadan yalnız 9'u bu ülkelerde yaşamaktadır. Son olarak, babalık izni kullanıldıktan sonra aynı veya eşdeğer pozisyona dönme hakkı yalnız 30 ülkede yaşayan babalara sağlanmakta, dünya genelinde her 100 babadan yalnız 7'si bu haktan yararlanmaktadır.

Ebeveyn izni ve özel bakıma ilişkin diğer izinler de anne ve babaların yaşamları boyunca üstlendiği iş ve aile sorumluluklarını dengelemeye yardımcı olabilir

Ebeveynlik izni, uzun süreli bakım izni ve özel bakıma ilişkin diğer izinler de, özellikle COVID-19 döneminde, bakım veren kişiler için son derece önemlidir. **Ancak bunlar iyi tasarlanmadığı**

ve geniş ölçüde yaygın olmadığına, bakıma yönelik marjinal çözümler olarak kalmaktadır. ILO standartları gereğince, doğum izninden sonra her iki ebeveyn de istihdamdan feragat etmek zorunda kalmadan ve istihdam hakları korunarak, ulusal hukukla belirlenen süre boyunca ebeveyn izni verilir. 2021 yılında, ILO tarafından incelenen 185 ülkeden 68'inde ebeveyn izni verilmekte olup 2011 yılından bu yana bu hakkı tanımaya başlayan yeni ülkelerin sayısı yalnız üçtür. Yani her 10 potansiyel ebeveyn'den 2'si bu yasal hakkın sağlandığı ülkelerde yaşamaktadır; bu ülkelerin büyük bölümü (68 ülkeden 48'i) ise Avrupa ve Orta Asya'dadır.

Tüm ülkelerde ebeveyn izninin süresi 22,1 hafta (5,2 ay), ebeveyn izninin verildiği 68 ülkede ise 103,5 haftadır (neredeyse 2 yıl). Son on yılda, 22 ülke ebeveyn izninin süresini uzatmıştır. Yalnız 47 ülke ebeveyn iznine ilişkin parasal yardım sağlamakta olup 21 ülkede ise bu izin için hiçbir ücret ödenmemektedir. Dokuz ülkeden yalnızca 1'inde ebeveyn iznine ilişkin parasal yardımlar, önceki kazancın en az üçte ikisi tutarında ödenmektedir. Diğer ülkelerde ise bu yardımlar önceki kazançlara bağlı olmadığından, izni kullananlar maaş kesilme cezasıyla karşılaşmaktadır. 2011 yılından bu yana, yalnız dokuz ülkede daha ebeveyn iznine ilişkin parasal yardımların tutarı artırılmıştır. 46 ülkeden 42'sinde, ebeveyn izni için ödenen ücret sosyal koruma ile karşılanmaktadır.

Bazı işçi kategorileri ebeveyn iznine ilişkin hükümlerin dışında tutulmaktadır. Yalnız 36 ülke, serbest çalışan ebeveynlere ebeveyn iznine ilişkin parasal yardımlar açısından eşit hak tanımaktadır; yani dünyada her 100 serbest çalışandan yalnız 3'ü bu hakka sahiptir. Yalnız 56 ülkede evlat edinen ebeveynlere yönelik ebeveyn iznine ilişkin düzenlemeler mevcuttur; yani potansiyel ebeveynlerin yalnız onda ikisi böyle bir yasal hakkın olduğu ülkelerde yaşamaktadır. Yalnız 25 ülke hemcins ebeveynlere yönelik eşit ebeveyn izni hakkı tanımaktadır; yani dünya genelinde her 10 potansiyel ebeveyn'den yalnızca 1'i bu hakka sahiptir.

Erkekler arasında ebeveyn izni hakkının kullanma oranı düşüktür. Çocuk bakım hizmetlerindeki açıkları doldurmak için kullanıldığında, uzun süreli, düşük ücretli ve devredilebilir ebeveyn izinlerinin, bu hükmün ana yararlanıcıları olan kadınların işgücü piyasasındaki durumuna zarar vermesi muhtemeldir. Erkeklerin ebeveyn izni kullanmasını teşvik etmek için, bu uygulamanın bulunduğu 68 ülkeden 15'inde babalar için belirli izin süreleri ayrılmaktadır. Ebeveyn izinleriyle ilişkili istihdamı koruma ve ayrımcılık gözetmeme uygulamaları

3 "Potansiyel ebeveynler" üreme çağındaki kadın ve erkekler anlamına gelmekte ve bu raporun amaçları doğrultusunda 15 ila 49 yaşındaki bireyleri kapsamaktadır.

da hem kadınlar hem de erkeklerin ebeveyn iznini kullanma oranını iyileştirebilir, ancak bu düzenlemeler hala oldukça dağınıktır. Yalnız 60 ülkede ebeveynleri, ebeveyn izni kullandıkları için hukuka aykırı işten çıkarmaya karşı açıkça koruyan kanunlar mevcuttur. Bu düzenleme dünya genelinde her 10 potansiyel ebeveyninden yalnızca 2'si için geçerlidir. Yalnız 33 ülkede işverenler, işten çıkarmanın ebeveyn izninin kullanılmasıyla ilişkisiz olduğunu kanıtlamakla yükümlüdür. Bu düzenleme ise dünya genelinde her 100 potansiyel ebeveyninden yalnızca 7'sini ilgilendirmektedir. Ayrıca, 68 ülkeden 43'ü, kişilerin ebeveyn izni kullandıktan sonra aynı veya eşdeğer pozisyona dönme hakkını güvence altına almaktadır.

Yaşlanan toplumlarda, **ücretli uzun süreli bakım izni yeni ve artan bakım ihtiyaçlarının desteklenmesinde önemli rol oynayabilmektedir.** Buna rağmen uzun süreli bakım izni yalnız 55 ülkede, veya dünya genelinde her 10 yetişkinden 2'si için yasal bir haktır. Ayrıca, bu izin yalnız 34 ülkede ücretli olarak uygulanmaktadır; uzun süreli bakım izinlerine yönelik ödenen ücretler sosyal koruma ile karşılanırsa da, serbest çalışanlar bu haktan büyük ölçüde yararlanamamaktadır.

Acil durum izni, acil eylem gerektiren ailevi nedenler için verilen kısa süreli özel bir izindir. 2021 yılında, acil izin 183 ülkeden 127'sinde, veya dünyada her 10 yetişkinden 6'sı için yasal bir haktır. Ücretli acil izin hakkı tanınan 101 ülkeden 90'ında ise bu ücret işveren tarafından finanse edilmekte, serbest çalışanlar yine bu haktan büyük ölçüde yararlanamamaktadır.

İş yerleri sağlık ve güvenliğin desteklenmesi ve hayatların kurtarılması için önemli bir giriş noktasıdır

Tüm işçiler sağlıklı ve güvenli çalışma ortamında çalışma hakkına sahiptir; buna hamile veya emziren kadınlar da dahildir. Ancak yalnız 40 ülkede işverenler hamile veya emziren kadınları, annelik korumasına ilişkin ILO standartları uyarınca, tehlikeli veya sağlıksız işlere karşı korumakla yükümlüdür. Yani dünya genelinde her

10 potansiyel anneden yalnızca 1'i bu yasal korumaya sahiptir. 2011 yılından bu yana, yalnız 11 ülkede hamile veya emziren kadınlar tarafından tehlikeli veya sağlıksız işlerin yapılmasına yönelik yeni kısıtlamalar getirilmiştir. 2021 yılında, 31 ülkede hala tüm kadınların tehlikeli veya sağlıksız işlerde çalışmasını, yani çalışan annelerin riske atılmasını önleyen ayrımcı yasaklar vardır. İş yeri risk değerlendirmeleri, özellikle COVID-19 küresel salgını esnasında iş sağlığı ve güvenliği (İSG) risklerini azaltacak önemli araçlar arasındadır.

ILO standartları, kanunlarda, hamile ve emziren kadınlar için tehlikeli veya sağlıksız işlere alternatif olacak koruyucu önlemlerin öngörülmesini gerektirmektedir. 2011 yılından bu yana, 21 ülkede bu tür işçilerin tehlikeli veya sağlıksız işlerde yer almasına yönelik yeni koruma önlemleri alınmıştır. Ancak tüm dünyada her 10 potansiyel anneden en az 6'sı bu koruma önlemlerinin kapsamına girmemekte, böylece İSG risklerine maruz kalmaktadır.

İnsana yakışır çalışma süreleri, tüm çalışanların sağlığı ve yaşam kalitesi açısından önemlidir; bu özellikle hamile ve emziren kadınlar için geçerlidir. Yine de 66 ülke gece çalışmasının içerdiği sağlık risklerine karşı yasal koruma sağlamamakta, böylelikle dünyada her 10 potansiyel anneden 4'ü yeterli yasal korumadan yoksun bırakılmaktadır. Buna ek olarak, 34 ülkede kadınların gece çalışmasına yönelik istisnasız yasaklar uygulanmakta, tüm kadınları ayrımcılık riskine maruz bırakmaktadır.

Annelik koruması ve sosyal güvenliğe ilişkin ILO standartlarının gerektirdiği **doğum öncesi sağlık muayeneleri ve anneye yönelik yeterli sağlık hizmetleri ile,** önlenebilir anne ölümleri ve hastalıklarıyla mücadele yoluyla birçok hayat kurtarabilir. Doğum sonrası bakım sağlık açısından son derece önemli yararlar sağlamasına rağmen, 132 ülkede doğum öncesi sağlık muayeneleri için ücretli izin hakkı tanınmamaktadır.

Bu durum, bu düzenlemelerden büyük ölçüde hariç tutulan kayıtdışı ekonomi çalışanları başta olmak üzere, dünyadaki her 10 potansiyel anneden 8'inin sağlığı ve güvenliğini riske atmaktadır.

Emzirme dostu iş yerleri zaman, gelir güvenliği ve mekan sağlayarak beslenme ve sağlık açısından olumlu sonuçlara olanak tanır

183 sayılı ILO Sözleşmesi gereğince, tüm kadınlar günlük çalışma saatlerine dahil edilen emzirme

süresi hakkına sahip olmalıdır. **2021 itibarıyla, 138 ülke emzirmeye yönelik zaman ve gelir güvenliği hakkı tanımaktadır.** Dünyada her 10 potansiyel anneden 8'i bu düzenlemelerden yararlanmaktadır. 2011 yılından bu yana, yedi ülke ücretli emzirme molalarını uygulamaya başlamıştır. Ancak yüksek gelirli dört ülkede emzirme molaları hala ücretsizdir. 2021 yılında, en az dört rehber ülke erkekler emzirme molası hakkı vererek erkeklerin destekleyici rolünü tanımaktadır.

Neredeyse her 10 potansiyel anneden 5'i, günde iki kez emzirme molası hakkı tanınan ülkelerde yaşarken, 109 ülke altı ay veya daha fazla süre boyunca günlük emzirme molası hakkı tanımaktadır. Bu rakamlara göre, dünyada her 10 potansiyel anneden 7'si için Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) önerilerine uygun, münhasıran emzirmeye yönelik uygulamaları mevcuttur. Ancak yalnız 10 ülkede emzirme molası hakkı en az iki yıl süreyle verilmekte, bu ise kadınların emzirmeye devam edebilmesinin önüne geçmektedir.

İş yeri emzirme tesisleri, emzirme dostu iş yerlerinin en önemli unsurlarındandır. Bununla birlikte, iş yerinde emzirme tesislerine ilişkin haklar yalnız 42 ülkede verilmekte, dünya genelinde her 10 anneden kabaca 6'sı bu haktan yararlanmaktadır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) genellikle bu zorunluluklardan muaf tutulmakla birlikte, araştırmalara göre emzirmenin ekonomi ve esenlik açısından yeni doğan bebeğe, anneye ve işverene sağladığı yararlar bu önlemlerin sınırlı giderlerine göre ağır basmaktadır. Yalnız 13 ülkede işçilerin sayısı ve cinsiyetine bakılmaksızın iş yerinde emzirme tesisleri sağlanmakta olup dünyada her 100 potansiyel anneden yalnız 5'i bu ülkelerde yaşamaktadır. Emzirme tesislerine cinsiyete dayalı erişim şartları ayrımcılık içermekte ve 19 ülkede hala uygulanmaktadır.

Çocuk bakım hizmetleri çocuk gelişimi, kadınların istihdamı ve iş yaratma açısından büyük önem taşır

Çocuk bakım hizmetleri birçok yarar sağlar; çocuk gelişimini destekler, iş yaratır, ebeveynlerin ücretsiz bakım işlerini azaltır, kadın istihdamını ve kadınların yaşamları boyunca elde ettikleri geliri destekler. ILO verilerine göre, küçük yaşta çocuğu olan kadınlarda nüfus-istihdam oranları ile 0 ila 2 yaşındaki çocuklara yönelik erken çocukluk bakım ve eğitimi (EÇBE) programlarında öğrenim

gören çocukların sayısı arasında güçlü ve pozitif korelasyon vardır. Bu avantajlara rağmen, çocuk bakım hizmetlerinin eksikliği, kalite ve hizmet sunumunda açıklar, ve yetersiz çalışma koşulları sürdürülebilir kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik birçok fırsatın kaçırılmasına neden olmaktadır.

ILO tarafından taranan 178 ülkenin yalnız 57'sinde 0 ila 2 yaşındaki çocuklara yönelik EÇBE programlarının sunulmasına yönelik yasal düzenlemeler mevcuttur. Yani her 10 potansiyel ebeveyninden yalnız 2'si, bu yasal hakkın verildiği ülkelerde yaşamaktadır. Bu programlar yalnız 21 ülkede evrensel hak olarak kabul edilmekte, bu ise dünyada her 10 potansiyel ebeveyninden yalnız 1'inin ücretsiz veya uygun fiyatlı çocuk bakım hizmetlerine erişebildiği anlamına gelmektedir.

Bakım izni ve bakım hizmetleri politikalarıyla oluşturulacak sürekli bakım döngüsü, kadınların istihdamda kalmasına olanak tanıyarak ve yoksulluğa düşmelerini engelleyerek, hem çocuklar hem de ailelerin gelir güvenliği açısından en iyi erken başlangıcın güvence altına alınması için son derece önem taşımaktadır. Buna uygun olarak, EÇBE hakları çocuk bakımıyla ilgili yasal ücretli izin⁴ sona erdiğinde, veya yeterli bakım izni politikalarına hakkı ve etkin erişimi olmayan ebeveynler için doğumdan sonra erişilebilir olduğunda önem kazanmaktadır. Ancak yalnız 32 ülkede ebeveynler, çocukları doğduktan hemen sonra kamu tarafından düzenlenen çocuk bakım hizmetlerini kullanma hakkına sahiptir. Yani dünyada her 10 potansiyel ebeveyninden 1'i, bu hakların sağlandığı ülkelerde yaşamaktadır. Ayrıca bu hizmetin yasal haftalık süresi yasal çalışma süreleriyle (birçok ülkede haftalık 40 saat) uyumsuz, özellikle kayıt dışı istihdamda, birçok düşük ücretli işçinin maruz kaldığı aşırı çalışma süreleriyle (haftada 48 saatin üzerinde) daha da uyumsuzdur. Yalnız 30 ülkede ebeveynler (yani, dünyada her 100 potansiyel ebeveyninden 8'i), haftada en az 40 saat süreyle yasal olarak sağlanan EÇBE programlarından yararlanabilmektedir.

Ülkelerde 3 yaşından ilköğretim başlayana kadar sağlanan okul öncesi eğitim hizmetlerine ilişkin yasal düzenlemeler daha fazla olmakla birlikte büyük açıklar barındırmaktadır. 178 ülkeden 105'inde, okul öncesi eğitim hizmetleri yasal hak olarak sağlanmaktadır; dünyada her 10 potansiyel ebeveyninden 5'i bu ülkelerde yaşamaktadır. Ancak okul öncesi eğitim hizmetleri, dünya genelinde her 10 potansiyel ebeveyninden yalnız 4'ünün yaşadığı 63 ülkede evrensel hak olarak tanınmaktadır. 80 ülkede ebeveynler, çocukları 3 yaşına geldiğinde okul öncesi eğitim hizmetlerine hak

4 Yani, önceki kazancın en az %67'si tutarında ücret ödenen bakım izni.

kazanmaktadır; ancak yalnız 33 ülkede ebeveynler (dünya genelinde her 10 potansiyel ebeveynden 2'si) haftada en az 40 saat süreli okul öncesi eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedir.

Uzun süreli bakım hizmetleri, kişilerin sağlıklı ve onurlu biçimde yaşlanmasını sağlamak için son derece önemlidir

İnsan ömrünün uzaması nedeniyle, bakıma veya desteğe ihtiyaç duyan yaşlılara ve engellilere yönelik uzun süreli bakım hizmetlerine yönelik talep keskin biçimde artmaktadır. **COVID-19 küresel salgını da uzun süreli bakıma bel bağlayan ve başta kadınlar olmak üzere bu bakımı sağlayanları** (ücretli ve ücretsiz bakım işlerinde çalışanları) **orantısız biçimde etkilemiştir.** ILO'nun sosyal güvenliğe ilişkin uluslararası çalışma standartları, bakım hizmetlerinin sunumuna ilişkin genel ve birincil sorumluluğun devlet tarafından üstlenilmesini gerektirmektedir. Dünya genelinde, 179 ülkeden yalnız 89'unda yaşlılara yönelik halka açık uzun süreli bakım hizmetlerine ilişkin yasal düzenlemeler mevcuttur; yani potansiyel olarak bakım ihtiyacına sahip yaşlıların neredeyse yarısı, uzun süreli bakım hizmetlerinin yasal olarak sağlandığı ülkelerde yaşamaktadır. Buna ek olarak, 70 ülkenin kanunları, yaşlı akrabalara bakma konusunda aile üyelerine yasal zorunluluklar getirmekte, kadınların bakım sorumluluklarını daha da ağırlaştırmakta ve kolektif sorumluluğu ortadan kaldırmaktadır.

Aile sorumlulukları taşıyan ve kayıt dışı ekonomide çalışan işçilere ilişkin ILO standartları, aile üyelerinin bakımı veya desteklenmesi için ailelere sağlanan hizmet ve olanakların geliştirilmesini gerektirmektedir. **Bakım hizmetleri hem işçilerin hem de bakım alanların ihtiyaç ve tercihlerine yanıt vermeli** ve yeterli, uygun, esnek, ve işçilerin ödeme gücüne göre ücretsiz veya uygun ücretli olmalıdır. Bununla birlikte, **bakım ihtiyacı bulunan yaşlıların büyük bölümü uzun süreli bakım hizmetlerine hala erişememektedir.** Yalnız 87 ülkede evde bakım hizmetlerine ilişkin yasal düzenleme bulunmaktadır; potansiyel bakım ihtiyacına sahip her 10 yaşlıdan yalnız 5'i bu tür düzenlemelerin kapsamındadır. Toplum temelli günlük bakım ve evde bakım hizmetleri ise çok daha nadiren sağlanmaktadır; toplum temelli günlük bakım hizmetleri yalnız 33, evde

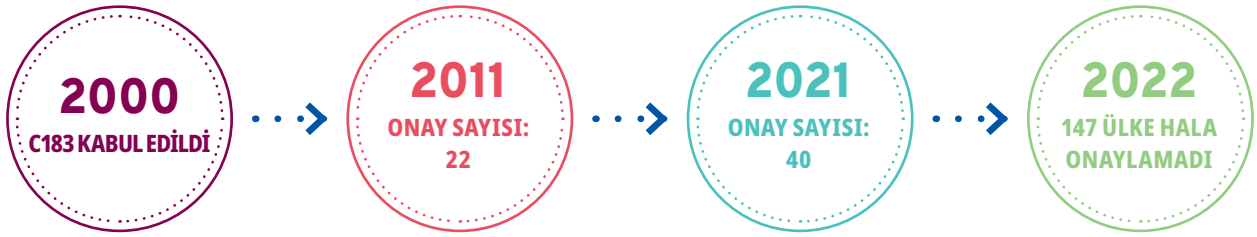
bakım hizmetleri ise yalnız 69 ülkede yasal olarak zorunludur. Yani potansiyel olarak bakıma ihtiyaç duyan her 10 yaşlıdan 4'ü, evde kişisel bakım hizmetlerinin zorunlu olarak sunulduğu ülkelerde yaşamaktadır.

Uzun süreli bakım hizmetlerine yönelik finansman mekanizmaları, diğer unsurların yanı sıra evrensellik, yeterlilik, dayanışma ve ayırım gözetmeme ilkelerini garantiye almalıdır. Ancak dünya genelinde potansiyel olarak bakıma ihtiyaç duyan yaşlıların onda ikisinden daha azı, kanunların evrensel uzun süreli bakım hizmetlerini zorunlu tuttuğu 29 ülkede yaşamaktadır. Yaşlıların ve ailelerinin kendi cebinden karşılaması gereken yüksek ücretler karşılığında sağlanan bu hizmetler yetersiz kalmaktadır. Bunun sonucunda, halka açık uzun süreli bakım hizmetleri yasal olarak sunulduğunda bile, her 10 yaşlıdan en az 3'ü uzun süreli bakıma ihtiyaç duyması halinde gelir yoksulluğu ve mali güçlük riski altında kalmaktadır. Sonuç olarak, hizmet sunumunda var olan yasal açıklar ve yeterlilik açıkları nedeniyle dünya genelinde toplam nüfusun %84,2'sinin uzun süreli bakım hizmetlerinin evrensel ve ücretsiz olmadığı ve bundan 205 milyon yaşlının etkilendiği ülkelerde yaşamaktadır.

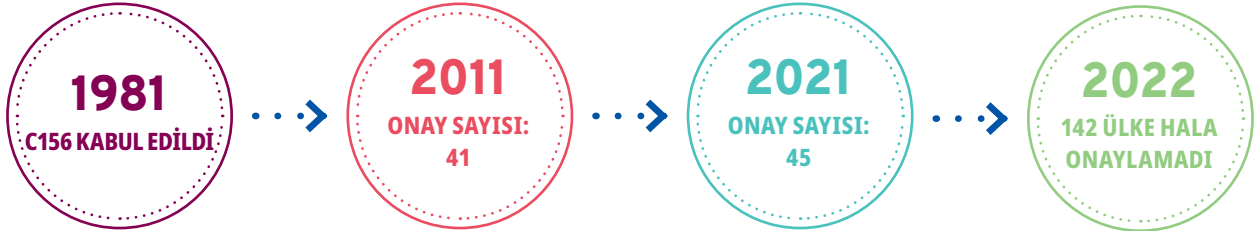
► Bakım izni politikalarında trendler ve açıklar

► 2000 tarihli ve 183 sayılı Analığın Korunması Sözleşmesi'nin onaylanmasına ilişkin trendler

Kaynak: ILO araştırmaları ve ILO NORMLEX veritabanı.

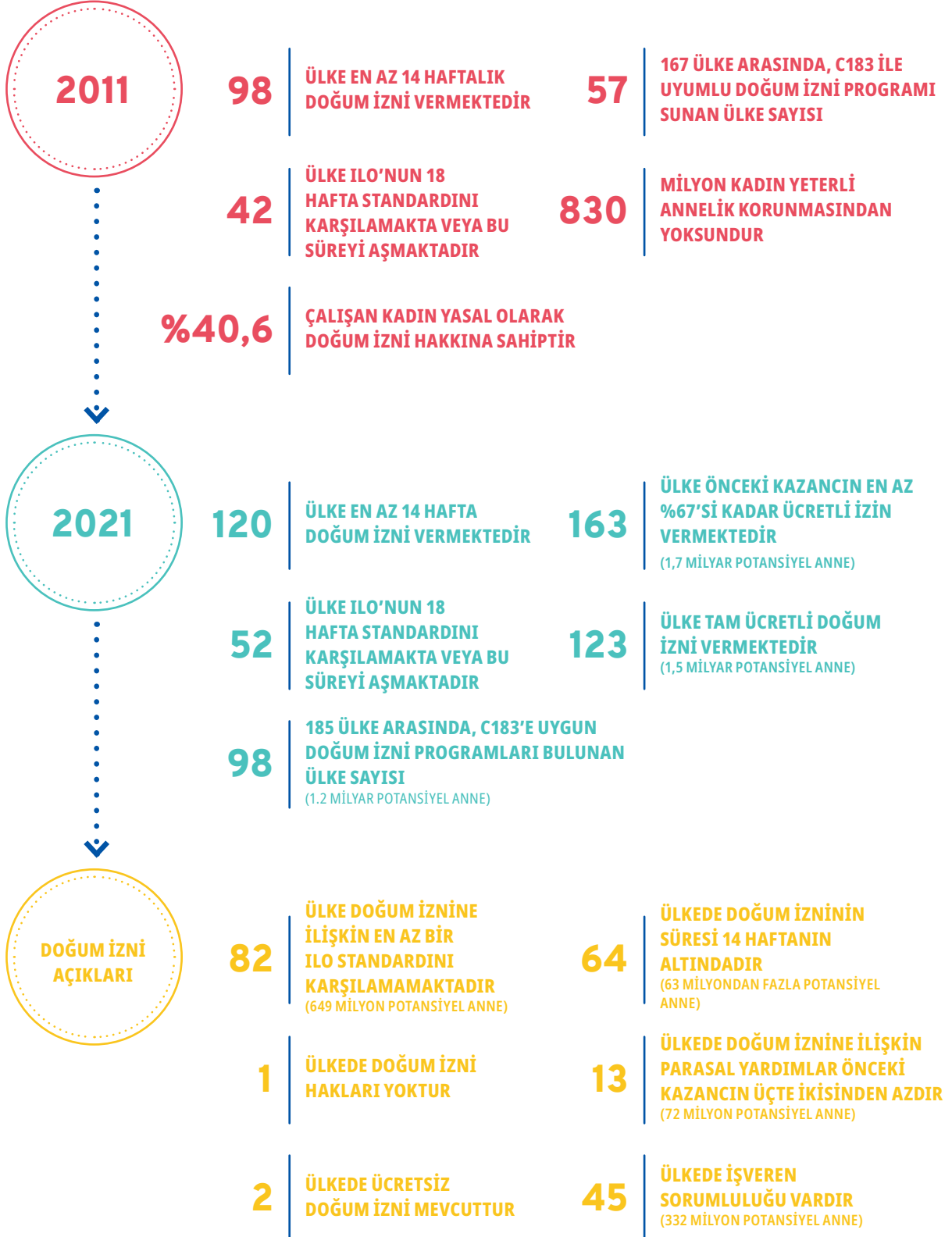
► 1981 tarihli ve 156 sayılı Aile Sorumlulukları Olan İşçiler Sözleşmesi'nin onaylanmasına ilişkin trendler

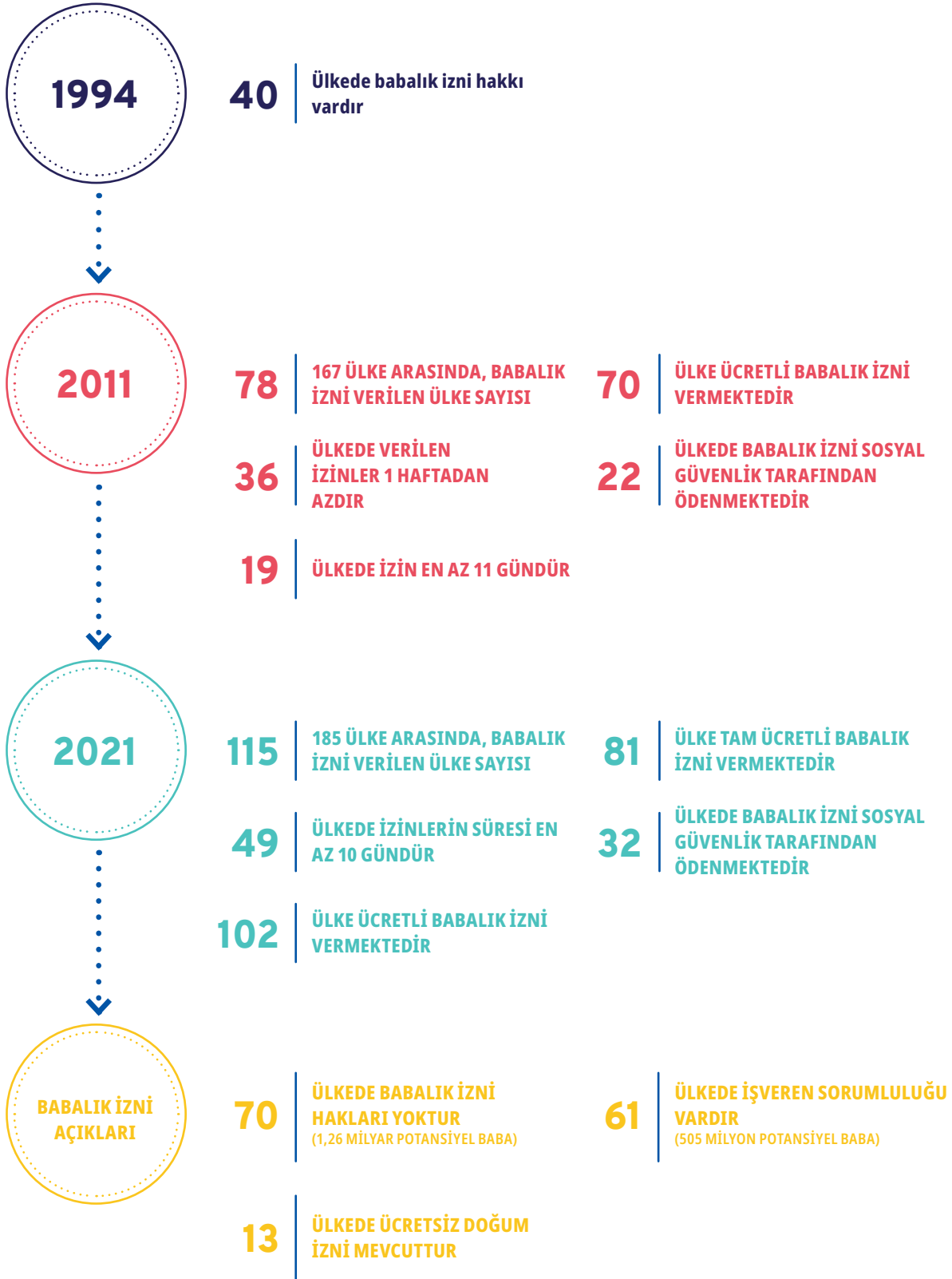
Kaynak: ILO araştırmaları ve ILO NORMLEX veritabanı.

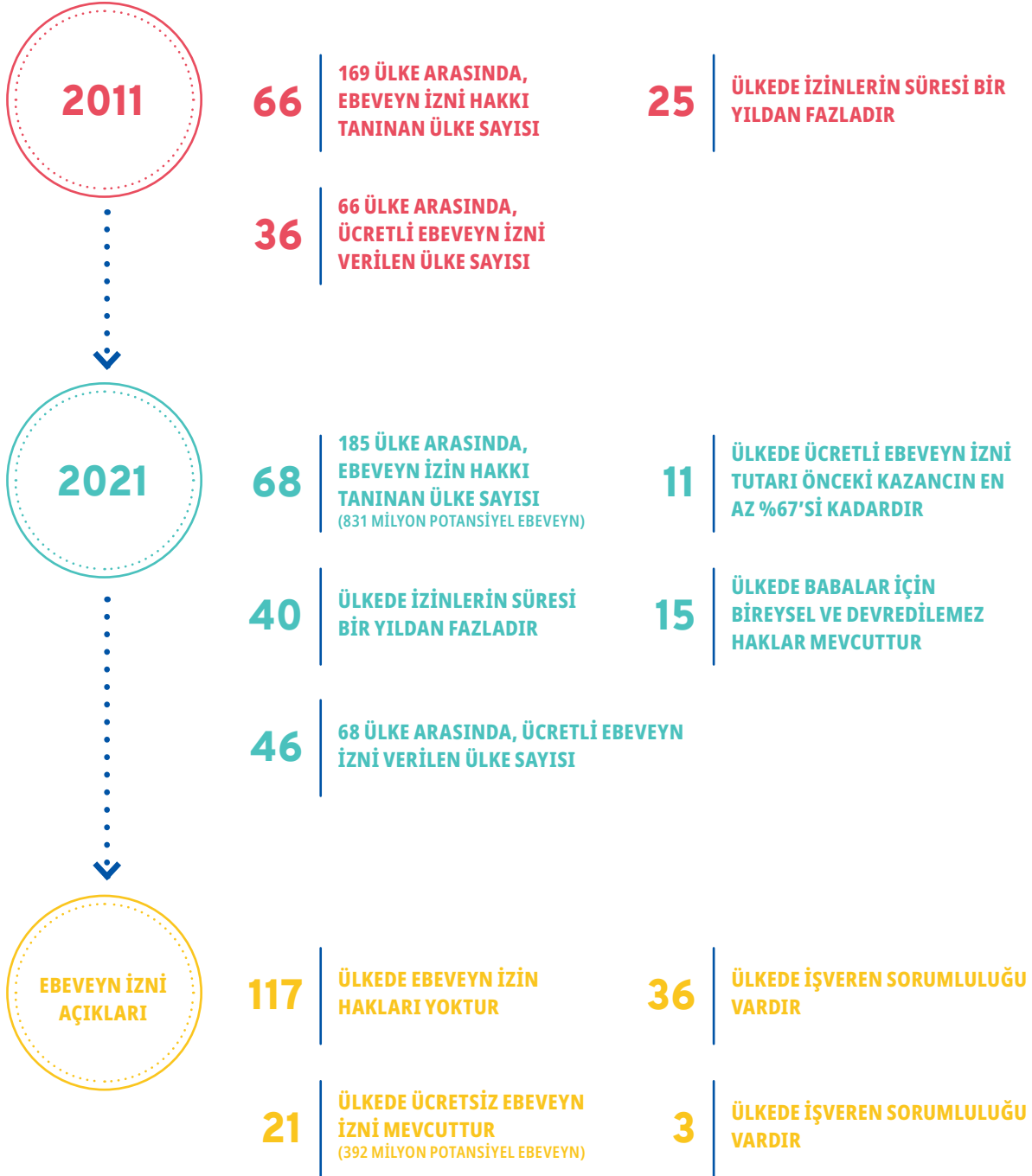
► Doğum iznine ilişkin trendler ve açıklar

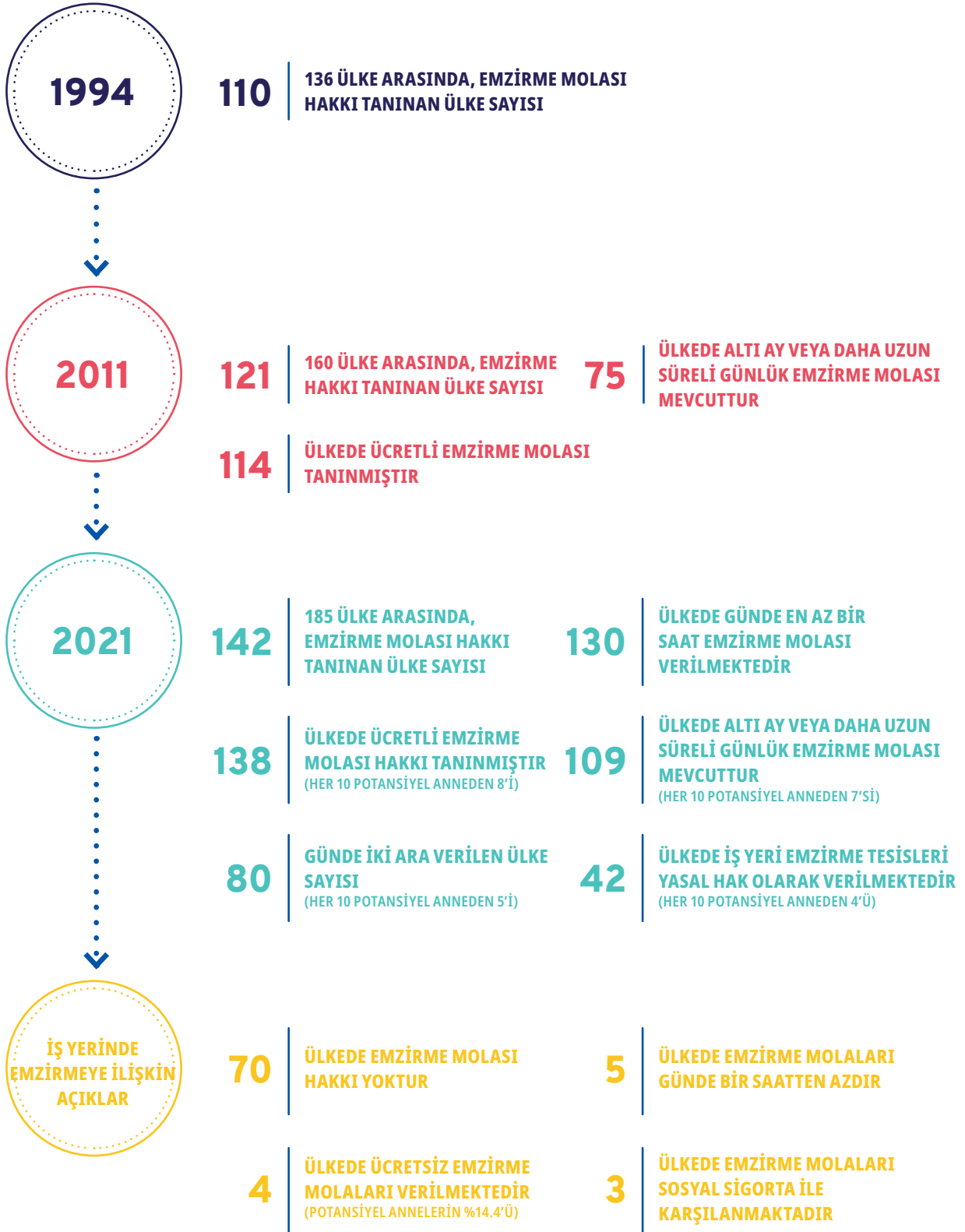
► Babalık iznine ilişkin trendler ve açıklar

► Ebeveyn iznine ilişkin düzenlemelerde trendler ve açıklar

► Emzirme molalarının sağlanmasına ilişkin eğilimler ve açıklar

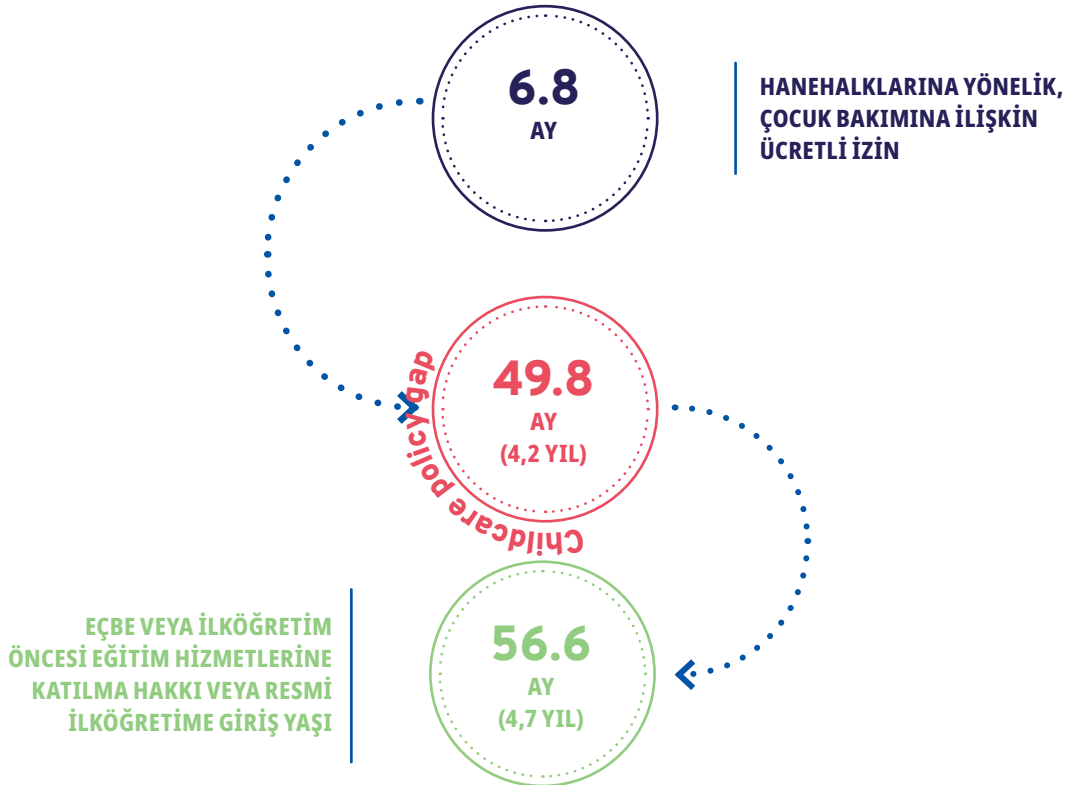

Gelecekte izlenmesi gereken yol, dönüştürücü bakım politikaları paketlerine yatırım yapmaktır

Son on yılda, ulusal hukukun uluslararası çalışma standartlarıyla daha uyumlu hale getirilmesi ve erkeklerin bakım sağlama konusundaki rollerinin tanınması açısından, bakım izni politikaları ve bakım hizmetlerinde bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bununla birlikte **izin politikaları ve bakım hizmetlerinin kullanılabilirliği, erişilebilirliği, yeterliliği ve kalitesi konularında hala büyük açıklar mevcuttur** (bkz. yukarıdaki kutucuk). Bu özellikle, doğuma ve çocuk bakımına ilişkin izin ve hizmetlerdeki politika açıkları, çocuk bakımına ilişkin kanuni izinlerin sona ermesinden (mevcut olduğunda) çocuk bakımı veya okul öncesi eğitim hakkının mevcudiyetine kadar bakım sunumuna ilişkin sürekli bir döngü olarak değerlendirildiği durumlarda geçerlidir. Rapora göre, ortalama olarak, hanehalklarına verilen izin haklarının süresinin sona erdiği

an ve çocukların çocuk bakım hizmetlerinden yararlanabileceği veya ilkokula başlayabileceği yaşa gelmesi arasındaki sürede **hukuki açıdan “dünya genelinde çocuk bakımı politikaları açığı”**, veya gecikme mevcuttur. Bu boşluğun süresi önemli bölgesel ve ülkesel farklılıklar göstermekle birlikte, dünya genelinde ortalama olarak 4,2 yıldır (bkz. aşağıdaki şekil). **175 ülkeden 91’inde çocuk bakım politikalarındaki açığın süresi 5 yıldan fazladır ve 1,9 milyar potansiyel ebeveyn bu ülkelerde yaşamaktadır.** Bu uzun dönem boyunca ebeveynler bakım politikalarına ilişkin haklardan yoksundur ve bakım ihtiyaçları yalnız ücretsiz bakım işleri, veya ev işçilerine bel bağlama gibi ücreti aile tarafından ödenen bakım çözümleri ile karşılanmaktadır. Politikalar sürdürülebilir ve bütünsel bakım hizmetlerini yerine getiremediğinde ise evde, iş yerinde ve toplumda aileler, işletmeler ve toplumların esenliği ve refahı üzerinde kısa ve uzun süreli zararlı etkiler yaratan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri daha da sağlamlaştırılmaktadır.

► Global çocuk bakım politikalarındaki açığın ortalama süresi

Not:

175 ülke ve bölge. Kaynak: ILO tarafından, ülke düzeyinde veriler kullanılarak yapılan hesaplamalar ve UNESCO İstatistik Enstitüsü.

Dolayısıyla, ilerlemeler acilen hızlandırılmalı ve **bakım politikalarındaki açıkları gidermek için**, ILO'nun İnsana Yakışır Bakım İşleri için 5R Çerçevesi ile uyumlu **dönüştürücü bakım politikaları paketleri yoluyla bakım alanına yatırım yapılmalıdır**. Bakım politika paketleri her ülkeye özel olmalı ve bakma ve bakılma hakkını sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve insana yakışır işleri teşvik etmek üzere süre (izin), yardımlar (gelir güvenliği) haklar ve hizmetlerin birleşimini içermelidir. Paketlerin dönüştürücü etkisini en üst düzeye çıkarmak içinse bunların hak temelli, toplumsal cinsiyete duyarlı, bütünleşik, evrensel olması ve dayanışma, temsiliyet ve sosyal diyaloga dayanması gerekmektedir. Paketler aynı zamanda yaşam döngüsü yaklaşımını benimsemeli; aile sorumlulukları taşıyan tüm işçiler için bakım izni ve emzirme haklarından çocuk bakımı ve uzun süreli bakım hizmetlerine kadar çok çeşitli politika ve hizmetleri içermelidir.

Ulusal düzeyde tasarlanan dönüştürücü politika paketlerine aşamalı olarak evrensel erişim sağlanması için güçlü bir yatırım gerekçesi mevcuttur. ILO'nun tahminlerine göre, dünya genelinde evrensel çocuk bakım ve uzun süreli bakım hizmetlerine yatırım yapılarak 2030 yılına kadar 280 milyon, 2035 yılına kadar ise 19 milyon iş daha yaratılarak toplamda 299 milyon yeni iş yaratılabilecektir. 2035 yılına kadar yeni iş yaratma potansiyeli çocuk bakımında 96 milyon doğrudan iş, uzun süreli bakımda 136 milyon doğrudan iş, ve bakım dışı sektörlerde 67 milyon doğrudan iş yoluyla artacaktır (bkz. aşağıdaki şekil). Bu tahminler, ilk kez kayıt dışı ekonomide çalışan kadın ve erkekler dahil olmak üzere, dünyada istihdam edilen nüfusun %87'sini ve 2019 yılında dünya genelinde GSYH'nin %94'ünü temsil eden 82 ülkeyi kapsayan girdi-çıktı tablolarıyla elde edilmiştir.

Bu büyük politika açıklarını gidermek için 2030 yılına kadar yıllık 4,4 trilyon dolar (veya toplam yıllık GSYH'nin %4,0'ı kadar) tutarında aşamalı

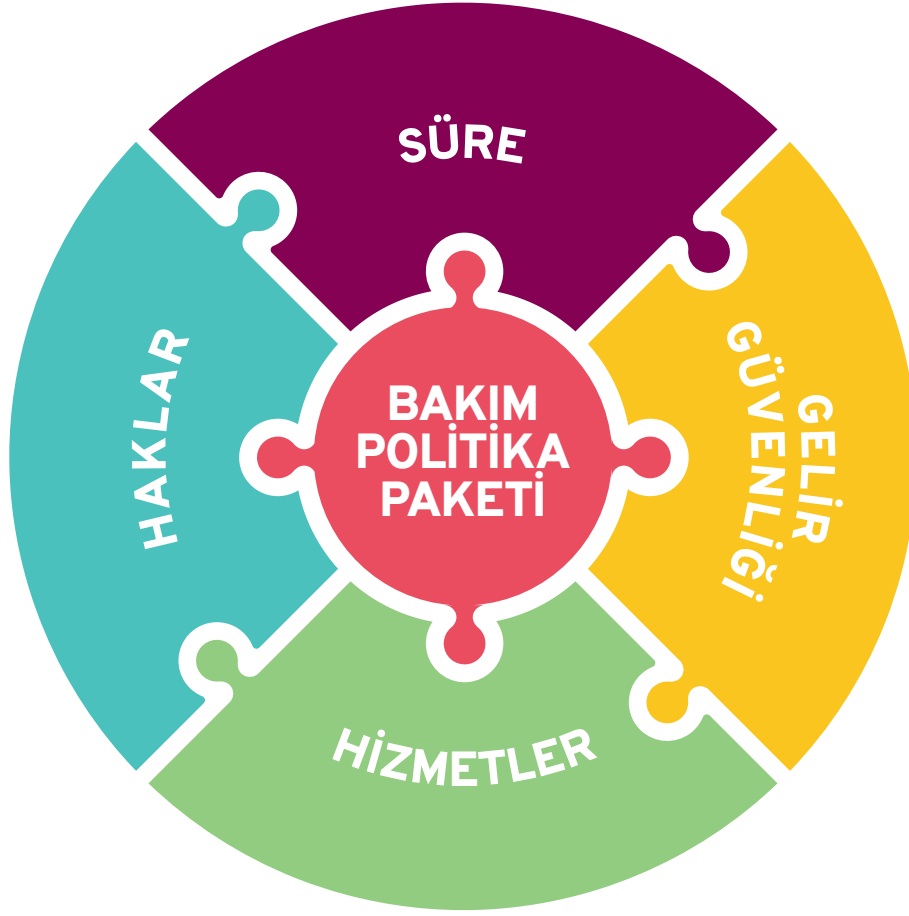
ve sürdürülebilir yatırıma veya 2035 yılına kadar yıllık 5,4 trilyon dolar (vergiler hariç toplam yıllık GSYH'nin %4,2'si kadar) yatırıma ihtiyaç duyulacaktır. Kazançların ve istihdamın artmasıyla elde edilecek vergi gelirleri de artarak 2035 yılında tüm politikalara yönelik finansman ihtiyacını GSYH'nin (vergiler hariç) net %3,2'si (veya vergiler dahil 4,2 trilyon) kadar azaltacaktır.

Bu dönüştürücü yatırımlar önemli ekonomik ve toplumsal yararlar doğuracaktır. 2035 yılında yaratılan toplam net istihdamın **%78'i kadınların istihdam oranını artıracak, %84'ü ise kayıtlı istihdamda yer alacaktır**. Son olarak, kaliteli işler yaratma açısından aynı potansiyeli taşımayan nakit transferlerinin etkilerini en üst düzeye çıkarmak ve sürdürmek için bakım hizmetlerine yapılacak kamu yatırımları son derece önemlidir. Bu yatırımlar aynı zamanda eşitsizliklerin giderilmesinde ve en ötekileştirilmiş gruplar başta olmak üzere, sosyal kapsayıcılığın teşvik edilmesinde büyük önem taşımaktadır.

Ulusal düzeyde tasarlanan dönüştürücü bakım politika paketlerine yönelik çığır açıcı yolculuk hükümetler, işverenler ve işçiler, ve bunları temsil eden örgütlerle gerçekleştirilecek **ulusal sosyal diyaloglara** ve özel sektör, sivil toplum, BM kuruluşları ve diğer (akademik camia ve hayırseverler gibi) ilgili paydaşlarla yapılacak çok paydaşlı danışma süreçlerine dayalı olmalıdır. Ayrıca daha kapsayıcı, dayanıklı ve toplumsal cinsiyet açısından daha eşit bir çalışma yaşama doğru yol haritası oluşturulurken bakılan ve bakım veren kişilerin de masaya oturması son derece önemlidir.

Bakım ekonomisine yönelik yatırımlara ilişkin ILO gündemi, Bakım için Küresel İşbirliği (Global Alliance for Care) ve başka ulusal ve uluslararası girişimlere katkı sağlamakta, aynı zamanda bakıma yönelik yatırımları yaygınlaştırmaya ve bu konudaki ilerlemeleri hızlandırmaya yönelik eylem yolu ve programsal bir platform sunmaktadır.

► Süre, gelir güvenliği, haklar ve hizmetleri içeren bakım politikası

■ Emzirme molaları	■ Emzirmeye yönelik gelir güvenliği
■ Bakımla ilgili diğer izinler: Uzun süreli bakım izni; acil durum izni	■ Uzun süreli bakıma ilişkin parasal yardımlar
■ Doğum sonrası sağlık hizmetleri için izin	■ Anne ve çocuğa yönelik sağlık hizmetleri
■ Ayrımcılık gözetmeme, şiddet ve tacizden korunma, ve istihdamın korunması	■ Çocuk bakım hizmetleri (evde, toplum temelli ve merkez temelli)
■ İnsana yakışır çalışma süresi hakkı	■ İlk ve ortaöğretim ve okul dışı hizmetler
■ Güvenli ve sağlıklı iş yerlerinde çalışma hakkı	■ Emzirme tesisleri
■ Annelik, babalık ve ebeveyn izinlerine ilişkin parasal yardımlar	■ Uzun süreli bakım hizmetleri (evde, geçici ve yatılı)

Kaynak: Raporu hazırlayanlar tarafından derlenmiştir.

Rapor, annelik koruması, babalık, ebeveyn ve bakımla ilgili diğer izin politikalarına ve çocuk bakım ve uzun süreli bakım hizmetleri de dahil olmak üzere, dünya genelinde bakım politikalarına ilişkin ulusal kanun ve uygulamaları özetlemektedir. ILO tarafından 185 ülkenin kanunlarının taranmasına dayanarak hazırlanan rapor, geçtiğimiz on yılda tüm dünyada kaydedilen ilerlemeleri gözden geçirmekte ve dünya genelinde aile sorumlulukları taşıyan milyonlarca işçiyi koruma ve destekten yoksun bırakan süregelen ve önemli yasal açıkları değerlendirmektedir. Değerlendirmede kıyaslama ölçütü olarak, analığın korunması ve aile sorumlulukları olan işçilere ilişkin ILO Sözleşme ve Tavsiye Kararları başta olmak üzere, ilgili uluslararası çalışma standartlarının gerekleri ve ilkeleri kullanılmaktadır. Serbest çalışanlar, kayıt dışı ekonomide çalışanlar, göçmenler, evlat edinen ve LGBTQI+ üyesi ebeveynler gibi en sık dışlanan işçilerin de dikkate alındığı rapor, daha iyi ve toplumsal cinsiyet açısından daha eşit bir çalışma yaşamını oluşturmanın çığır açıcı bir yolu olarak, bakım ekonomisine yönelik yatırımlar konusunda daha geniş uluslararası gündemin merkezinde yer alan dönüştürücü bakım politikaları paketine yatırım yapma çağrısıyla sona ermektedir.

ilo.org

International Labour Organization
Route des Morillons 4
Geneva 22 1211
Switzerland